

Una antropologia de l'ambigüitat.

Nota sobre *Un extraño en nuestra casa*, de Lluís Duch

Joan-Carles Melich

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social
 JoanCarles.Melich@uab.cat

La vida de qualsevol ésser humà està feta de presències i d'absències. O, potser encara millor, d'absències que es fan presents i de presències que resulten excessivament absents... Precisament perquè no som mai del tot presents, perquè en tota presència hi ha absència, els éssers humans mai no estem del tot situats en el nostre món. Per a cadascú de nosaltres és ineludible *l'ambigua condició de vianants*. El darrer llibre de Lluís Duch, *Un extraño en nuestra casa* (Barcelona: Herder, 2007), mostra molt clarament des dels seus inicis aquesta *condició ambigua* de l'ésser humà, un ésser que necessàriament ha de fer present l'absent, un absent que mai no és, ni podrà ser, del tot present.

Un extraño en nuestra casa s'inscriu en un projecte general que el nostre autor comença a formular-se *explícitament* a partir de l'any 1995 en què va publicar *Mite i cultura*. Un any després, el 1996, arriba la seva segona part, *Mite i interpretació*. Més endavant, el 1998, l'editorial Herder va editar conjuntament els dos volums amb el títol *Mito, interpretación y cultura. Aproximación a la logomítica*.

Aquest «projecte general» al qual Duch ja ha dedicat més de deu anys podria qualificar-se, utilitzant el subtítol del llibre que acabo d'esmentar, com l'intent d'elaboració d'una *antropologia logomítica*. De fet, l'aportació que —vista des d'ara— em sembla més important de *Mito, interpretación y cultura* és precisament el capítol darrer: «L'abast de la logomítica»; un capítol que consisteix en una llarga interpretació de la importància de la *paraula humana* en la configuració de la realitat. Jo diria que sense aquesta «logomítica» no es pot entendre l'obra posterior de Lluís Duch.

Intentaré tot seguit fer un brevíssim resum d'allò que el nostre autor entén per «logomítica». L'ésser humà és un *homo loquens* i, per tant, és algú sempre sotmès per a bé o per a mal a les mediacions, a les traduccions i a les interpretacions. Aquesta dimensió *emparauladora*, com diria Duch, que posseeix la realitat humana fa que mai no estiguem del tot instal·lats en el món, que els éssers humans no siguem mai éssers situats, sinó que permanentment estiguem «situant-nos». En una paraula: som éssers-en-camí. Però, a més a més, aquesta paraula humana és, per a Duch, una paraula múltiple. Això significa que

l'ésser humà és *poliglota* i *polifònic*; i aquesta tesi ens duu directament a la qüestió de la logomítica.

Sense ànim d'ésser exhaustius, podríem dir que per *logomítica* Duch entén, en primer lloc, la impossibilitat de concebre la paraula humana des d'un únic punt de vista, el *logos* o el *mythos*, i encara menys com un procés evolutiu i progressiu de pas del *mite* al *logos*. Per a Duch sempre són sospitoses (i àdhuc perilloses) aquelles antropologies centrades exclusivament en el mite «o» en el *logos*. En el primer volum del llibre *Mite i cultura* (p. 10), Duch escriu:

El totalitarisme, sigui quina sigui la forma històrica concreta que pugui adoptar, consisteix sempre en l'imperi d'un *sol discurs*, per mitjà del qual hom intenta regular i encapsular tots els àmbits i les modalitats de l'existència humana: *monolingüisme* i *monomítisme* són termes convertibles, que, de fet, constitueixen els «atributs» majors de qualsevol tipus de dictadura.

La del nostre autor és, per contra, una antropologia de la complementarietat, del mite *en* el *logos* i del *logos en* el mite; una antropologia que mostra que els éssers humans som sempre alhora *romàntics* i *il·lustrats*, i que qualsevol intent de reduir l'un a l'altre resulta enormement perillós. Ja en els llibres dedicats al mite Duch assenyala una idea que no abandonarà al llarg dels darrers deu o dotze anys i que és fonamental per entendre tota la seva obra posterior; a saber, que un dels aspectes més preocupants del moment present és precisament el que ell anomena la *crisi gramatical* i, conjuntament amb aquesta, la *crisi de les transmissions* o, si es vol, encara més acuradament, la *crisi pedagògica* (vegeu *Mite i cultura*, p. 12).

És molt important tenir present la configuració logomítica de la realitat humana, és a dir, la dimensió polifònica i poliglota de la paraula, car aquest fet no només té per a Duch unes implicacions epistemològiques, sinó que —i això és enormement important— cada vegada, com ja veurem, tindrà més clarament unes conseqüències ètiques, religioses, polítiques i pedagògiques.

Aquestes conseqüències es fan més explícites en una altra obra que per a alguns estudiosos potser és una obra menor en comparació amb altres obres del mateix autor, però que certament no ho és per a mi. Personalment la considero decisiva, per les raons que tot seguit diré. Em refereixo a *La educación y la crisis de la modernidad* (Barcelona: Paidós, 1997). Aquest és un llibre fonamental per entendre tot el que Lluís Duch escriurà després, car és aquí on l'autor fa, per dir-ho així, el pas de l'obra sobre el mite a les dues grans obres posteriors (*l'Antropologia de la vida quotidiana* i la que avui comentem, *Un extraño en nuestra casa*).

A *La educación y la crisis de la modernidad* Duch comença a introduir d'una manera encara molt més explícita que abans tota una sèrie de conceptes i categories que configuraran el seu lèxic personal, un lèxic que fa de la seva obra una de les antropologies més originals (jo diria la *més* original) de casa nostra. És aquí, a *La educación y la crisis de la modernidad*, on Lluís Duch,

a més de fer ús d'una important noció que ja havia sortit als llibres del mite, em refereixo a la d'*emparaulament del món* de ressonàncies rilkeanes (caldría afegir que Rainer Maria Rilke ha estat *el gran poeta* per al nostre autor), introdueix tot un seguit de conceptes clau per a la configuració del seu projecte antropològic: *estructures d'acollida, teodicea pràctica, praxi de domini de la contingència, condició adverbial, testimoni...* Sense aquests conceptes Duch mai no hagués pogut escriure una obra tan ambiciosa com l'*Antropologia de la vida quotidiana*, ni tampoc, evidentment, un llibre com el que ara estem comentant. Insisteixo, doncs, en aquesta idea que em sembla fonamental: Lluís Duch continua sent fidel al seu mètode antropològic que ja va exposar en les seves primeres obres. Ara, però, el canvi més substancial (i no pas «menor») és el seu lèxic.

Començada a publicar l'any 1999, dos anys després de *La educación y la crisis de la modernidad*, l'*Antropologia de la vida quotidiana* es construeix sobre la base de l'anàlisi d'allò que Duch anomena «estructures d'acollida»: la codescendència, la coresidència i la cotranscendència o, també: *família, ciutat, religió*. Però voldria assenyalar una altra idea que apareix en els volums de l'*Antropologia* que serà decisiva per tal de copsar el veritable sentit d'*Un extraño en nuestra casa*. Les *estructures d'acollida* remetent a un aspecte antropològic fonamental que Lluís Duch no deixarà des d'ara de treballar. Em refereixo a la *condició ètica* dels éssers humans. Dit ras i curt, *l'ésser humà serà entès des d'ara, fonamentalment com algú que necessita ser acollit i reconegut*, i que la qualitat de la seva vida estarà fortament determinada per la qualitat del seu acolliment. La qualitat del desig de l'espera i de l'acolliment resulta determinant per a la seva maduració i per a l'afirmació de la seva existència. Una persona no desitjada, no acollida, queda en mans de perillosos processos de desestructuració i de caotització.

És precisament des d'aquesta perspectiva que les tres estructures d'acollida (a les quals recentment n'hi ha afegit una quarta, els *mitjans de comunicació*) fan la seva funció. Segons Duch, podríem dir que la forta crisi actual ve produïda precisament perquè les estructures d'acollida no exerceixen «correctament» la funció hospitalària que els pertoca de fer i, aleshores, els éssers humans entren en un profund procés de desorientació i d'inquietud, o, com diu ell, en un *procés de caotització*.

Publicat tres anys després del darrer volum de l'*Antropologia*, *Un extraño en nuestra casa* incideix en la qüestió religiosa i, més concretament, en la de *Déu*. No crec que sigui jo la persona més adequada per parlar dels aspectes estrictament religiosos i teològics d'aquest llibre. Per això em limitaré a incidir en aquelles qüestions que em semblen més suggerents i que recullen els plantejaments que el seu autor havia fet anteriorment.

Si fins ara Duch havia insistit en la importància de l'ètica des d'una perspectiva antropològica, ara ho farà des de la religiosa. Dit d'una altra manera, crec que *Un extraño en nuestra casa* gira al voltant d'una idea que s'expressa de maneres diferents al llarg de les cinc-cents pàgines del llibre i que és hereva de l'ètica de D. Bonhoeffer (amb tota seguretat el teòleg que més ha influït

en Duch i a qui recentment ha dedicat el seu recull d'assajos *La paraula trençada*); aquesta idea és la següent: *Déu no és un a priori metafísic sinó un a posteriori ètic*.

Per aquesta raó els textos evangèlics més citats són Mt. 25, 40 i Lc. 10, 30, car és sobre la seva base que Duch pot desenvolupar la seva idea central, a saber, que *el camí vers Déu és impossible sense la mediació del proïsme*. La nostra relació amb l'altre és l'indicador de la nostra proximitat o de la nostra llunyania respecte de Déu. (És també per aquesta raó que Duch es mostra tan bel·ligerant respecte a les *gnosis* de tots els temps, car aquests moviments cerquen la salvació per la via del coneixement i de la interioritat). Duch recorda en el seu llibre la màxima de Bonhoeffer: «Ni Dios sin el prójimo ni el prójimo sin Dios» (p. 163).

En aquest sentit és fonamental la resposta que Lluís Duch dona a la pregunta «què és ésser cristià?», una resposta que s'inscriu radicalment en la proposta ètica d'aquest llibre. Escriu el seu autor (p. 177):

Por anticipado, no sabemos qué es lo cristiano, porque lo cristiano es respuesta a demandas y situaciones que sólo pueden plantearse cuando los tiempos están maduros para ello.

Aquest *aposteriorisme ètic* allunya Duch de les ètiques kantianes, de la deontologia, del transcendentalisme, del procedimentalisme..., i l'apropen a autors com Levinas o Horkheimer, a les ètiques de la responsabilitat (resposta responsable), de l'hospitalitat, a les utopies negatives («en les quals el mal i la mort no tinguin la darrera paraula»), de la situacionalitat, del testimoni.

Voldria citar un dels fragments del llibre que segons el meu parer ofereix un bon resum del seu contingut:

En cualquier caso, sin embargo, no hay imagen de Dios realmente cristiana sin *aproximación* al otro. Respecto al proceso de «projimización», de aproximación al extraño convertido en próximo (prójimo), la imagen de Dios —y en eso consiste la novedad cristiana— no es un *a priori* conceptual, sino un *a posteriori* ético, porque es la respuesta concreta que damos a la demanda de nuestro prójimo (p. 258).

Per acabar, només remarcar la idea següent: *Un extraño en nuestra casa* no és només un llibre antropològic i teològic, sinó que també és un llibre d'*ètica*. Aquesta és, almenys per a mi, la seva gran aportació. *La véritable religión* és, per a Duch, *ètica*. En aquest sentit, *Déu* ha esdevingut estrany a casa nostra perquè l'*altre*, l'*alteritat* mateixa, s'ha convertit en una cosa estranya. L'assimilació, l'adaptació, la integració d'aquell o d'aquella persona que és diferent segons la nostra lògica ha configurat un món ordenat, taxonòmic, en el qual la diferència i allò diferent han quedat exclosos. Déu tornarà a ser una presència amigable, amistosa, si som capaços de trencar la lògica de la identitat, del «jo mateix» i d'obrir-nos a l'altre, a la paraula de l'altre, una paraula sempre

ambigua, sempre revisable, sempre inquietant, una paraula que mai no admet respostes apriorístiques, que mai no tolera finals de trajecte canònics; una paraula, en definitiva, que pot ser humana però que sempre comporta també el risc de la inhumanitat.